

Alajärven kappalaisen valinta 1841-42

Alajärven kappalainen Jakob Cuhlberg kuoli vuonna 1839 73-vuotiaana. Säädösten mukaisesti hänen leskellään alkoi ns. armovuosi, jonka aikana hän sai nauttia edesmenneen miehensä virkaeduista ja sai asua kappalaisen virkatalossa Kaupinniemessä. Hänen poikansa Erkki Jaakonpoika Cuhlberg ja pojanpoikansa Antti Erkinpoika Cuhlberg oli perheineen lähdeittävä Kaupinniemen virkatalosta isännöimään läheistä Puumalan perintötalaa.

Papin tehtävät järjestettiin väliaikaisesti siten, että Kurusta tuli kappalaisen apulainen Anders Hellén Alajärvelle armovuoden saarnaajaksi. Hän ehti hoitaa tointa vuoden verran ennen kuin kuoli yllättäen vain 35-vuotiaana maaliskuussa 1840. Uudeksi armovuoden saarnaajaksi saatiin Isokyröstä Johan Fredrik Reinius.

Samaan aikaan Alajärvellä rakennettiin uutta kirkkoa, joka sitten otettiin käyttöön maaliskuussa 1841. Turun tuomiokapitulikin ryhtyi toimeen kappalaisen viran täyttämiseksi ja asetti huhtikuussa 1841 kolme hakijaa suosittamaansa järjestykseen.

- 1° Teuvan sijaiskirkkoherra ja armovuoden saarnaaja Berndt Gustav Ringbom
 2° Karvian kappalainen Anders Gustav Cajanus.
 3° Laihian pastorin apulainen Karl Wilhelm Hjelt

— Consistorium har å förslag till Kapellans-
 tjensten i **Alajärvi** uppfört 1:o CuramGerens
 och NådårsPredikanten i Södermark Berndt
 Gust. Ringbom; 2:o Kapellanen i Karwia
 And. Gust. Cajanus, och 3:o PastorsAdjunct.
 i Laihela **Carl Wilh. Hjelt.**

(Åbo Underrättelse 14.4.1841)

Huomio kiinnittyy siihen, että Hjelt ei vielä täyttänyt kappalaisen viran edellytyksiä. Päinvastoin kuin kahdella ensimmäiselle sijalle asetettua häneltä puuttui pastorin tutkinto. Saattaa tietenkin olla, että listan ulkopuolelle jääneet hakijat olivat kaikki samassa asemassa. Ottaen huomioon tuon ajan olosuhteet Suomen kirkon piirissä, Karl Wilhelm Hjeltillä oli ainakin yksi etu puolellaan; hän ei ollut mikään herännäispappi. Kirkon ja herännäisyysliikkeen välit olivat huonoimmillaan. Esimerkiksi herännäisliikkeen johtohahmo Niilo Kustaa Malmberg oli pidätetty Kalajoen papin virantoimituksesta puoleksi vuodeksi luvattomien hartausseurojen pitämisen takia.

Karl Wilhelm Hjelt oli syntynyt vuonna 1808 Turussa, jossa hänet vihittiin papiksi 1831. Samana vuonna hän aloitti työt Laihian kirkkoherra Johan Stenbäckin apulaisena. Karl Wilhelm piti päiväkirjoja, joista vuoden 1835 kirja on säilynyt jälkipolville¹. Päiväkirja on hyvin yksityisluonteinen, siihen hän on kirjoittanut melkein kaikista muusta kuin työstään. Karl Wilhelm osallistui täysin rinnoin Laihian pienen säätyläisjoukon ajanviettoon ja seurusteluun. Miesseurassa vietettiin pitkiä iltoja ja öitä alkoholia nauttien ja kulloisenkin säätyläistalon piikoja vikitellen. Kuvaava on tapaus, jossa talon pääpiika keskeytti piikoihin kohdistuneet lähentelyt ajamalla koko miesporukan pakkasyönä pihalle. Kirkkoherra Stenbäckillä oli kaksi tytärtä, Sophia ja Charlotta. Karl Wilhelm oli toivottomasti rakastunut 22-vuotiaaseen Char-

¹ Päiväkirja on kokonaisuudessaan Annaliisa Hjeltin sukuselvityksen liitteenä.

lottaan, mutta ei saanut tunteilleen vastakaikua. Monen päivän kohdalle nuori pappi oli kirjoittanut ”Charlotta oli taas kylmä minua kohtaan”. Karl Wilhelm yritti saada vanhempaa siskoa Sophiia avukseen Charlottan mielen muuttamiseksi, mutta turhaan. Sen sijaan Sophia pyysi Karl Wilhelmia unohtamaan ihastuksensa. Mahtaneeko asioilla olla yhteyttä, mutta molemmat Stenbäckin tyttäret avioituivat ja muuttivat pois Laihialta vähän ennen kuin Karl Wilhelm Hjelt jätti hakemuksensa Alajärven kappalaiseksi alkuvuonna 1841.

Alajärvellä kappalaisen vaalin järjestelyt käynnistyivät kesällä 1841. Vaalien toimitusmieheksi oli määrätty Nurmon kappalainen Johan Tamlander. Vaalilautakunnan sihteeriksi valittiin notaari B.C. Hildin ja jäseniksi kirkkoväärtti Juho Pietarinpoika Pynttari, seksmanni Matti Heikki Juhonpoika Puumala, seksmanni Matti Aaponpoika Juutlaukkonen ja talonpoika Erkki Erkinpoika Levijoki. Ensimmäiseksi laadittiin vaaliluettelo kappalaisen vaaleissa äänioikeutetuista. Tuon ajan papin vaaleissa äänioikeus oli rajattu henkilöihin, jotka omistivat maata pitäjässä. Kullakin maanomistajalla oli käytettävissään manttaalilukuansa vastaava määrä ääniä. Vaaliluettelo² vahvistettiin elokuun 7. päivänä. Se on siitä mielenkiintoinen asiakirja, että se antaa tarkan ja sillä hetkellä ajan tasalla olevan kuvan Alajärven pitäjän maanomistusolosuhteista. Ajan tasalla pitämistä kuvaa se, että luetteloon tehtiin vielä ennen varsinaista vaalipäivää omistusolosuhteissa tapahtuneita muutoksia. Kaupinniemiessä asuva kappalaisen leski Johanna Cuhlberg oli armovuotensa perusteella oikeutettu käyttämään pappilan ja sen maitten mukaista äänimäärää. Hän kuitenkin kuoli vaaliluettelon valmistumisen jälkeen elokuun lopulla ja uudeksi seurakunnan maitten äänten käyttäjäksi tuli Kaupinniemen virkatalossa asuva armovuoden saarnaaja Johan Reinius. Vaaliluetteloon merkittiin 184 henkilöä, joista 20 oli naisia. Äänioikeutetuilla oli käytössään yhteensä 23 ³/₄:n manttaalin äänimäärä. Asiakirjasta ilmenee selvästi Alajärven yksityismaitten tasainen jakautuminen talonpoikien kesken. Ei ollut kartanoita eikä joukosta erottuvia suuritalonpoikia. Vaimot, naimattomat naiset, perintötilojen torpparit, kruununtorpparit, rengit ja piiat eivät sen sijaan päässeet valitsemaan itsellensä sananjulistajaa.

Kappalaisen vaalit määrättiin pidettäväksi sunnuntaina 12. päivänä syyskuuta 1841. Sitä ennen kunkin kolmen ehdokkaan oli vuorollaan käytävä Alajärvellä pitämässä jumalanpalvelus ja siihen liittyvä vaalisaarna. Todennäköisesti seurakuntalaisilla oli tällöin muutenkin mahdollisuus tutustua näihin miehiin. On hyvinkin mahdollista, että Karl Wilhelm Hjelt vieraili samalla Alajärven lukkarin Jacob Strandbergin luona. Laihialla Karl Wilhelminkin lähipiiriin kuului nimittäin eläkkeellä olevan majuri Ugglan perhe ja varsinkin hänen upseeripoikansa. Lukkari Strandbergin 2. puoliso Alajärvellä kuului samaan Ugglan-sukuun.

Vaalipäivänä 12.9.1841 Alajärven seurakunta kokoontui jumalanpalvelukseen puoli vuotta käytössä olleeseen uuteen kirkkoonsa. Jumalanpalveluksen jälkeen alkoi kappalaisen vaalin toimitus. Vaalin kulkua voi seurata toimitusmies Tamlanderin laatimasta pöytäkirjasta³ (vaapaasti suomennettuna):

Pöytäkirja pidetty Lappajärven pastoraatin Alajärven kirkossa vaalipäivänä 12. syyskuuta 1841.

#1 Päättäneen jumalanpalveluksen ja tilaisuuteen kuuluvan puheen jälkeen seurakunnan äänioikeutetuille jäsenille on tietoon saatettu, että kappalaisen vaali tullaan suorittamaan heidän kirkossaan ja samalla pyydettiin ilmoittamaan mahdolliset viimeiset korjaukset ja muutokset seurakunnan puolesta, jotta kohta käynnistyvä toimitus voidaan suorittaa keskeytyksettä.

#2 Ilmoitettiin, että Erkki Erkinpoika Kyrölahti on siirtänyt maatilansa Alajärvi no7 Erkki Tuomaanpojalle.

² Vaaliluettelo ks. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7615943>

³ Vaalitoimituksen pöytäkirja 12.9.1841 ks. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7615948>

#3 Niin ikään merkittiin, että edellä mainitussa kylässä maatilalan no29 omistaja on Erkki Juhonpojan sijaan Hermanni Simonpoika ja äänioikeus kuuluu hänelle.

#4 Luettiin kyseenä olevan päivän protokolla ja käytettävä vaaliluettelo ja aloitettiin äänestys. Lisäksi huomautettiin, että ehdokkaitten kaikkien lähisukulaisien kuten myös kaikkien kruunun virkamiesten tulee 5.7.1739 annetun Kuninkaallisen ohjeen ja 9.12.1741 annetun Kuninkaallisen kirjeen mukaisesti poistua kirkosta ja olla mitenkään sekaantumatta käynnissä olevaan toimitukseen.

#5 Sen jälkeen kirkoväärtti, seksmannit sekä joitakin vanhimpia seurakuntalaisia kutsuttiin sakaristoon valvomaan äänestyksen asiaankuuluvaa kulkua.

6# Lopuksi luettiin vaaliluetteloon merkitty vaalin lopputulos sekä tiedotettiin, että mahdolliset valitukset on 4. päivään lokakuuta kello 12 mennessä jätettävä kirjallisesti Turun Korkea-arvoiselle Tuomiokapitulille. Tähän seurakunnan jäsenet vastasivat hyväksyvänsä käydyin vaalin tuloksen antamalla siunauksensa sekä virrenveisuulla.

Seurakunnan puolesta

Juho Pietarinpoika Pynttäre, kirkoväärtti Matti Matinpoika Höri, lautamies
Jaakko Matinpoika Antila Matti Matinpoika Orava

Johan Tamlander, toimitusmies

B.C. Hilding, vaalinotaari

Vaaliluetteloon oli lisätty kullekin ehdokkaalle Ringbom, Cajanus ja Hjelt omat sarakkeensa. Kunkin äänestäjän käytössä oleva manttaalimäärä merkittiin hänen valitsemansa ehdokkaan sarakkeeseen. Äänestyksen jälkeen luetut ehdokkaitten saamat äänimäärät olivat:

Ringbom	9/16	manttaalia	2,7 %
Cajanus	1 103/120	manttaalia	9,1 %
Hjelt	18 43/480	manttaalia	88,2 %

Äänestysprosentti oli korkea: henkilöistä laskettuna 92,4 % ja manttaaleista laskettuna 86,7 %.

Tulosten merkitsemisen jälkeen vaaliluettelon loppuun lisättiin vahvistus:

Vahvistamme, että tämä vaaliluettelo on esitetty vaalipäivänä ja että äänet mainitussa toimituksessa on annettu sen mukaisesti kuin vaaliluetteloon on merkitty.

Johan Tamlander, toimitusmies

B.C. Hilding, vaalinotaari

Seurakunnan puolesta

Juho Pietarinpoika Pynttäre, kirkoväärtti Matti Matinpoika Höri, lautamies
Jaakko Matinpoika Antila Matti Matinpoika Orava

Matti Taavetinpoika Hoisko

Turussa Christian Ludvig Hjeltin oli varmaan mieluisaa julkaista veljenpoikaansa koskeva kirkollinen tiedote lehdessään Åbo Underrättelse 6.10.1841:

— Consistorium har utfärdat Collations-
Bref för Nådärs-Predikanten i Lojo Anders
Gust. Indrén å Predikants- och Pädagogstjen-
sten wid Tykö Bruk, samt fullmakter, för:
Sokne-Adjuncten i Pöyttis Jacob Wahlberg
å Kapellanstjensten i Drihpää; Nådärs-Pred.
och Curam-Generens i Pojo, Elias Wilh. Sta-
dius, å Kapellanstjensten i samma församling;
Pastors-Adjunct. i Laihela Carl Wilh. Hjelt,
å Kapellanstjensten i Alajärvi; Predikanten i
Soini Carl Fred. Ervast, å Kapellanstjen-
sten i Nederwetil; Kapellans-Substituten i

[Tuomiokapitulin] konsistori on lähettänyt vahvistuskirjan Laihian pastorin apulaiselle Carl Wilhelm Hjeltille Alajärven kappalaisen virkaan;

Miten vaalitulosta pitäisi tulkita? Karl Wilhelm Hjeltin murskaava voitto vaaleissa oli selvä, mutta mikä sen takana oli? Tuntematta aikakauden papinvaalien piirteitä, tuntematta kirkollisten liikkeitten keskinäisiä suhteita ja varsinkaan tuntematta Alajärven seurakuntalaisten ajatusmaailmaa, lienee parasta pidättäytyä omista tulkinnoista. Ehdokkaiden vaalisääntöillä on voinut olla merkittävä vaikutus.

Karl Wilhelmiltä puuttui kuitenkin vielä kappalaisen virkaan vaadittava pastoraalitutkinto. Tuomiokapitulin vahvistuskirjeessä hänet nimitettiin 1.10.1841 Alajärven kappalaisen virkaan, mutta määrättiin ottamaan virka vastaan vasta 1.5.1842. Karl Wilhelm jatkoikin papin töitä Laihialla vielä parin kuukauden ajan kunnes tuomiokapituli joulukuussa myönsi hänelle virkavapaata pastorin tutkinnon suorittamiseen siihen asti kun työt Alajärvellä alkavat⁴. Lisäksi tuomiokapituli määräsi Johan Reiniuksen jatkamaan Alajärvellä väli vuoden saarnaajana siihen saakka kunnes Hjelt alkaa hoitaa kappalaisen virkaansa.

Pastorintutkintoa suorittavan oli käytävä tuomiokapitulin jäsenten kuulusteltavana, tässä tapauksessa Turussa. Lisäksi oli jätettävä tutkielma jostakin teologisesta aiheesta. Karl Wilhelmillä vuonna 1842 painettu tutkielma oli nimeltään Theses pro venia examen subeundi pastore (?). Hyväksytystä tutkinnosta annettiin todistus, joka antoi oikeuden hakea vakinaisen papin virkaa. Karl Wilhelmillä tapauksessa asiat etenivät päinvastaisessa järjestyksessä.

Hjeltin Laihialla suorittama viimeinen kirkollinen toimitus oli 19.12.1841 pidetty kastetilaisuus⁵. Sen jälkeen ei ole tiedossa, missä hän liikkui ja asui ennen virkaan astumistaan toukokuussa 1842. Laihian ja Alajärven kirkonkirjoista asia ei selviä; niistä puuttuvat tavanomaiset lähtö- ja tuloilmoitukset hänen kohdallaan eikä Alajärven kirkonkirjoissa ole hänestä mitään muutakaan merkintää ennen kappalaisen virkaan astumista. Laihialla vuoden 1842 henkikirjat laadittiin joulukuun 1841 tilanteen mukaan eikä Karl Wilhelm Hjeltiä näy niissä enää⁶. Ei häntä näy vastaavassa henkikirjassa Alajärvelläkään. Siellä hän ilmestyy ensimmäisen kerran vuoden 1843 henkikirjaan, joka on laadittu marraskuun 1842 tilanteen mukaan⁷. Toisin sanoen Hjeltin olinpaikka ei näy asiakirjoissa joulun 1841 ja huhtikuun 1842 välisenä aikana. Voisi olettaa, että hän on virkavapautensa alussa muuttanut aivan joulun alla Alajärven pappilaan, jossa palvelusväen lisäksi asui vain saarnaaja Reinius, perheetön hänkin. Sinnehän hän ja hänen tuleva vaimonsa joka tapauksessa asettuisivat vakituisesti asumaan. Pastorintutkinnon

⁴ Åbo Underrättelse 18.12.1841.

⁵ Laihian seurakunnan rippikirja 1837-43 p56

⁶ Vaasan läänin henkikirjat 1842 (Va36:p709)

⁷ Vaasan läänin henkikirjat 1843 (Va37:p1094)

vaatimat käynnit Turussa alkuvuodesta 1842 ovat ilmeisesti olleet niin lyhytaikaisia, etteivät ne ole jättäneet jälkiään Turun kirkonkirjoihin tai henkikirjoihin.

Toukokuussa 1842 kappalainen ja varapastori Karl Wilhelm Hjelt alkoi sitten hoitaa virkaansa Alajärvellä. Hän alkoi myös tarmokkaasti valmistella tulevan puolisonsa saapumista Alajärvelle ja Kaupinniemen pappilaan. Kyseessä oli Laihian kruununvoudin tytär Ottiliana Wilhelmina Allén. Kruununvouti Isac Allén kuului samaan Laihian pieneen säätyläisjoukkoon kuin Karl Wilhelmkin. Ottiliana oli kaksitoista vuotta Karlia nuorempi. Karl kyllä mainitsi Ottilianan joitakin kertoja jo vuoden 1935 päiväkirjassaan, mutta vain ohimennen, olihan Ottiliana silloin vasta 13-vuotias tyttö. Varmaan Ottiliana myöhemminkin jäi Stenbäckin tyttärien varjoon ainakin siihen saakka kun nämä löysivät omat tulevat aviomiehensä.

Ennen vihkimistä oli kuitenkin pappila laitettava kuntoon Ottiliana varten. Tässä tarkoituksessa pidettiin heinäkuun 4. päivänä perusteellinen katselmus, jossa Hjelt kävi yhdessä 11 katsastusmiehen kanssa läpi kaikki pappilan rakennukset ja niiden vaatimat korjaukset⁸. Katsastuspöytäkirja on siitä mielenkiintoinen, että siihen on tarkasti kirjattu Kaupinniemen senhetkinen rakennuskanta. Tässä tiivistelmä vapaasti suomennettuna:

- 1§ Uusi riihi - lattia ja uuni korjattava samana kesänä. Kokonaan uusi riihi rakennettava ensi vuonna.*
- 2§ Vanha puuliiteri, vanha riihi ja vanha työvaja - osittain vielä käyttökelpoisia, liiteri uusittava lähivuosina*
- 3§ Vanhan puuliiterin vieressä sijaitseva aitta - lattia korotettava irti maasta, katto uusittava ja järven puoleinen seinä päällystettävä laudoilla.*
- 4§ Aitta edellisen aitan vieressä - purettava ja uusi rakennettava.*
- 5§ Talli - se seinä, josta jätteet heitetään ulos, on laudoitettava, samoin lattia korjattava joistakin kohtaa syksyllä.*
- 6§ Vanha talli -*
- 7§ Lampola - ei lisää vuohia ennen kuin lampola on syksyllä siirretty sopivampaan paikkaan ja lattiaa korotettu.*
- 8§ Viinanpolttovaja (Brännhus) - lattia, katto ja liesi uusittava.*
- 9§ Ruoka-aitta - seuraavana keväänä siirrettävä lähemmäs lampolaa, jolloin katto ja lattia uusittava samoin kuin rakennettava sen yhteyteen uusi välinevaja.*
- 10§ Sauna - kiuas uusittava heti samana kesänä. Lattia, lauteet ja katto uusittava.*
- 11§ Kaivo - luukku uusittava syksyllä uudesta ja kunnollisesta puutavarasta.*
- 12§ Rakennus (päärakennus?) - keväällä tarvitaan kattoon laudoitus, tarvitaan uusi kaakeliuuni, lattia ja välikatto. Kivijalka rapattava.*
- 13§ Huoneet - pitää keväällä tai ensi kesänä (brakslas?) ja maalattava.*
- 14§ Tuvan lattia - syksyllä avattava ja laitettava uudet fyllingit sekä korjattava mitä alta eteen tulee.*
- 15§ Pellot - puut ja pensaat raivattava*
- 16§ Peltoladot - kurjet (kurkihirret?) vedettävä talvella ja keväällä katot uusittava*
- 17§ Pellot - Koska kappalaisen talossa ei ole manttaalilukua vastaavaa määrää peltoalaa, katsastusmiehet esittävät, että syksyllä on viiden tynnyrinalan alue muokattava pelloksi ja ojitettava.*
- 18§ Kellari - pohja ja katto rakennettava syksyllä.*
- 19§ Vanha rakennus - laitettava kuntoon*

Katselmuspöytäkirja ei vielä tarkoittanut, että kaikki siinä mainitut työt olisivat toteutuneet tai ainakaan ehdotetussa aikataulussa. Seurakunnan varat olivat varmaan vielä vaatimattomat

⁸ Alajärven pappilan katselmuspöytäkirja 4.7.1842 ks. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7615364>

vuotta aikaisemmin valmistuneen uuden kirkon jäljiltä. Seuraavaksi katselmuspöytäkirjaa käsiteltiin pitäjänkokouksessa, josta löytyy vielä pöytäkirja⁹. Näyttää siltä, että ehdotettuihin korjauksiin suhtauduttiin myötämielisesti, mutta keskustelua käytiin aikataulusta, jota monet halusivat pidentää muutamalla vuodella. Korjausten lopullisesta toteutumisesta ei ole tallella asiakirjoja.

Jotakin valmista Kaupinniessä kuitenkin ehdittiin varmaan saada aikaiseksi ennen kuin Karl Wilhelm matkusti Laihialle, jossa hänet ja Ottiliana vihittiin lokakuun 27. päivänä 1842. Karl Wilhelminkin kaksoissisko Sophia oli Turusta muuttanut veljensä luo Alajärvelle, joten Kaupinniessä näkyi todennäköisesti myös naisen jälki, kun vastavihitty rouva Ottiliana Hjelt saapui uuteen kotiinsa.

⁹ Pitäjänkokouspöytäkirja 13.11.1842 ks. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7615381>
Pitäjänkokouspöytäkirja 8.1.1843 ks. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7615383>